

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.32782/1992-5786.2024.93.11>

Н. О. Ткачова

доктор педагогічних наук, професор,
в. о. завідувача кафедри освітніх наук,
цифрового навчання та академічного підприємництва
Навчально-наукового інституту міжнародної освіти
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

А. С. Ткачов

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри початкової і професійної освіти
Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

В. В. Байдала

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри освітніх наук, цифрового навчання
та академічного підприємництва
Навчально-наукового інституту міжнародної освіти
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ШКОЛИ

У статті визначено, що актуальною проблемою є забезпечення підготовки майбутніх учителів до партнерської взаємодії в освітньому процесі школі. Недостатній ступінь розробленості цієї проблеми, важливість переосмислення шляхів її вирішення в сучасних реаліях визначає необхідність продовження наукових розвідок в окресленому напрямі. Метою статті є розкриття сутності поняття партнерської взаємодії, визначення основних напрямів, методів, форм підготовки майбутніх учителів до її розбудови в освітньому процесі школи.

Установлено, що в науковій літературі поняття партнерської взаємодії визначають неоднозначно. На основі врахування точок зору різних учених у представленій статті під партнерською взаємодією розуміємо процес впливу її учасників як автономних суб'єктів один на одного, що породжує взаємообумовленість їхніх дій, а також забезпечує активну соціальну інтеракцію й ефективну групову діяльність на засадах рівності, поваги та взаєморозуміння. Під час проведення дослідження доведено, що реалізація зазначеної підготовки має відбуватися за такими напрямками: розвиток у студентів мотивації щодо власного фахового становлення як гуманного й компетентного вчителя, оволодіння здатністю побудови партнерської педагогічної взаємодії як важливої професійної цінності; формування в майбутніх шкільних педагогів знань про основні ідеї та принципи педагогіки партнерства та особливості здійснення партнерської взаємодії в школі; забезпечення оволодіння здобувачами вміннями й навичками організації освітнього процесу на паритетних началах, побудови суб'єкт-суб'єктних відносин з іншими учасниками цього процесу, здійснення партнерської комунікації з учнями, їхніми батьками, своїми колегами, представниками громадськості та різних соціальних інститутів, опанування студентами професійно-особистісних якостей, необхідних для побудови партнерської взаємодії. У публікації на основі аналізу досвіду викладацької діяльності авторів визначено методи та форми роботи, що забезпечують успішність реалізації кожного з названих напрямів роботи.

Ключові слова: партнерська взаємодія, партнерство, суб'єкти освітнього процесу, Нова українська школа.

Постановка проблеми. Процес демократизації українського суспільства вимагає активного реформування загальної середньої освіти на ідеях гуманізму й партнерства, сприйняття кожного учасника освітнього процесу як унікальної особистості. Згідно з Концепцією реалізації державної політики в сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, учителі мають забезпечити формування учнів як всебічно розвинених особистостей з розвиненим

критичним мисленням, які демонструють активну суспільну позицію, моральну культуру, шанобливість і толерантність у взаємодії з іншими людьми, готовність приймати виважені відповідальні рішення, бути конкурентоспроможним на ринку праці та навчатися впродовж життя [2].

Як зазначається в Концепції Нової української школи, ця школа має функціонувати на засадах «педагогіки партнерства», основними принципами якої є такі:

- прояв усіма учасниками педагогічної взаємодії глибокої взаємоповаги до особистості кожного з них;
- доброзичливість і позитивне ставлення один до одного;
- відчуття школярами та педагогами довіри у взаємовідносинах;
- здійснення взаємодія на основі діалогу;
- розподілене лідерство, що проявляється в активній соціальній взаємодії, демонстрації її учасниками ініціативи, проактивності, самостійності, креативності, відповідальності за власні дії й рішення, наявності тісних горизонтальних зв'язків в організаційній структурі;
- поглиблення соціального партнерства, що забезпечує рівність позицій усіх учасників освітнього процесу, добровільність прийняття ними зобов'язань та обов'язковість виконання обговорених домовленостей [4, с. 14].

В основу моделі Нової української школи покладено педагогічно грамотні відносини між педагогами, учнями та їхніми батьками. Це забезпечує активну й зацікавлену участь усіх учасників у реалізації тісної та рівноправної взаємодії та відчуття кожним із них особистою відповідальності за її результати [Там само].

Варто також зауважити, що в професійному стандарті за професією «Вчитель закладу загальної середньої освіти» до числа основних професійних компетентностей шкільних педагогів відносять компетентність педагогічного партнерства, що проявляється в здатності вчителя здійснювати особистісно орієнтовану й рівноправну (суб'єкт-суб'єктну) взаємодію з усіма учасниками освітнього процесу, залучати батьків до педагогічного процесу на засадах партнерства, успішно працювати в команді фахівців-освітян [6].

У світлі вищевикладеного актуальною проблемою сьогодення є забезпечення підготовки майбутніх учителів до розбудови партнерської взаємодії в освітньому процесі школі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як визначено на основі аналізу наукової літератури, дослідниками було висвітлено окремі аспекти порушеної проблеми, зокрема такі:

- розкрито сутність поняття партнерської взаємодії як наукової категорії (Г. Балл, І. Булах, О. Дубасенюк, І. Зязюн, В. Кузь, Б. Чижевський та ін.);
- обґрунтовано теоретико-методологічні засади розбудови паритетної взаємодії в закладі освіти (І. Бех, С. Гончаренко, Л. Калініна, Л. Попович, О. Савченко та ін.);
- проаналізовано авторські підходи до здійснення підготовки майбутніх учителів до педагогічного партнерства в майбутній фаховій діяльності (О. Бобро, Г. Коберник, О. Коберник, Л. Кондрашова та ін.);

– схарактеризовано окремі шляхи та методи роботи, що забезпечують успішність здійснення партнерської взаємодії в освітньому процесі в умовах розбудови Нової української школи (О. Вознюк, Л. Гриневич, М. Дем'яненко, М. Єпіхіна, В. Кириченко, О. Ліннік та ін.).

Як засвідчив аналіз наукової літератури, загальною проблемою підготовки майбутніх учителів до розбудови партнерської взаємодії в освітньому процесі не є принципово новою для вітчизняної педагогіки. Проте недостатній ступінь розробленості цієї проблеми на теоретичному та практичному рівнях, необхідність переосмислення шляхів її вирішення в сучасних реаліях доводить необхідність продовження наукових розвідок в окресленому напрямі.

Мета статті – розкрити сутність поняття партнерської взаємодії, визначити основні напрями, методи, форми підготовки майбутніх учителів до її розбудови в освітньому процесі школи,

Виклад основного матеріалу. Як з'ясовано на основі аналізу різних наукових праць, їх автори трактують поняття «партнерська взаємодія» неоднозначно. Так, О. Дубасенюк стверджує, що партнерська взаємодія являє собою педагогічний процес гуманістичного характеру або особистісний контакт учасників освітнього процесу, який забезпечує позитивні зміни в їхній поведінці, діяльності, відносинах, особистісних установках та якостях. Авторка також зазначає, що партнерську взаємодію можна сприймати як співробітництво, коли успіхи одних її учасників активізують спільну діяльність і сприяють підвищенню її продуктивності. У такому випадку відносини між ними мають паритетний і рівноправний характер, а сам освітній процес у школі являє партнерську взаємодію її суб'єктів. Своєю чергою, набуття зазначеною взаємодією партнерського характеру сприяє підвищенню її ефективності, успішному досягненню поставлених цілей, забезпечує розвиток особистісного потенціалу кожного школяра та створює передумови для його успішної самореалізації в подальшому житті [1, с. 15, 16].

Є. Починок стверджує, що партнерська взаємодія, будучи основним компонентом педагогіки партнерства, являє собою діалогічне суб'єкт-суб'єктне спілкування учасників освітнього процесу, що ґрунтується на гуманно-особистісному підході. Партнерський характер міжособистісної взаємодії проявляється в тому, що вона є організованою, цілеспрямованою, інноваційною, динамічною, характеризується рівністю прав і поглядів та реалізується через діалогічну співпрацю на засадах взаємовизнання, взаєморозуміння та співтворчості учасників [5, с. 97].

Л. Куземко й Г. Татаринцева під партнерською взаємодією розуміють форму безпосереднього взаємовпливу рівноправних та автономних суб'єк-

тів, орієнтованих на досягнення їхніх певних групових цілей та задоволення спільних інтересів на засадах добровільної участі людей, прояву ними взаємного визнання й довіри, взаємної соціальної відповідальності [3; 8].

З урахуванням різних поглядів науковців на окреслену проблему в представленій статті під партнерською взаємодією в освітньому процесі школи розуміємо процес впливу його учасників як автономних суб'єктів один на одного, що породжує взаємообумовленість їхніх дій, а також забезпечує активну соціальну інтеракцію й ефективну групову діяльність на засадах рівності, поваги та взаєморозуміння.

Оскільки проблема підготовки майбутніх учителів до розбудови партнерської взаємодії в освітньому процесі школи набуває сьогодні особливої актуальності та має ключове значення для досягнення його високих результатів, викладачі мають значну увагу приділяти забезпеченню цього напрямку в освітньому процесі. Уточнимо, що окремі аспекти зазначеної проблеми знайшли відображення в авторських публікаціях [7; 9; 10].

Як визначено в дослідженні, реалізація зазначеної підготовки має відбуватися за такими напрямками:

- розвиток у студентів мотивації щодо власного фахового становлення як гуманного й компетентного вчителя, оволодіння здатністю побудови партнерської педагогічної взаємодії як важливої професійної цінності;

- формування в майбутніх шкільних педагогів знань про основні ідеї та принципи педагогіки партнерства та особливості здійснення партнерської взаємодії в школі;

- забезпечення оволодіння здобувачами вміннями й навичками організації освітнього процесу на паритетних началах, побудови суб'єкт-суб'єктних відносин з іншими учасниками цього процесу, здійснення партнерської комунікації з учнями, їхніми батьками, своїми колегами, представниками громадськості та різних соціальних інститутів, опанування студентами професійно-особистісних якостей, необхідних для побудови партнерської взаємодії.

Як засвідчує практичний досвід викладацької діяльності авторів статті, успішне формування у студентів стійкого позитивного ціннісного ставлення до партнерської взаємодії в школі, розвиток мотивації щодо оволодіння необхідними для її здійснення знаннями, уміннями, професійно-особистісними якостями забезпечує:

- створення сприятливої психологічної атмосфери для взаємодії учасників освітнього процесу, спонукання кожного з них до прояву шанобливого та толерантного ставлення до інших людей та їхніх точок зору з різних питань;

- проведення на заняттях з педагогічних дисциплін та в позааудиторній діяльності бесід, дис-

кусій для обговорення визначених у нормативних документах у галузі освіти вимог до професійної готовності вчителя та характеру педагогічної взаємодії в закладах загальної середньої освіти;

- приділення викладачами значної уваги розкриттю ролі та значення паритетної взаємодії для забезпечення високої якості освітнього процесу та успішного формування учнів як особистостей;

- ознайомлення майбутніх учителів з перспективним досвідом вітчизняних та зарубіжних освітян в плані побудови освітнього процесу на ідеях педагогіки партнерства;

- залучення студентів до написання есе, створення дослідницьких проєктів, тематика яких пов'язана з порушеною проблемою дослідження.

За результатами проведеної практичної роботи, ефективне формування в майбутніх шкільних педагогів знань про основні ідеї та принципи педагогіки партнерства та особливості здійснення партнерської взаємодії в школі відбувається під час проведення педагогічно грамотно організованих лекційних та семінарських занять. Так, під час виконання теоретичних завдань, участі в мозкових штурмах, вікторинах, вебквестах, вирішення проблемних ситуацій майбутні вчителі засвоювали інформацію, що складає теоретичне підґрунтя для партнерської взаємодії. Зокрема, студенти оволодівали знаннями про різні стилі педагогічної діяльності та ступінь їх відповідності ідеям педагогіки партнерства, набували уявлень про сутність її основних категорій («партнерство», «взаємодія», «партнерська взаємодія», «співробітництво», «суб'єкт» тощо), теоретичні основи суб'єкт-суб'єктних відносин між учасниками освітнього процесу, шляхи розбудови гуманістичної взаємодії між ними тощо. Учасникам освітнього процесу також пропонували для обговорення відеофрагменти з різними проблемними педагогічними ситуаціями, що дозволяло наочно побачити, як діють компетентні педагоги для їх успішного розв'язання.

Викладачі пояснювали студентам, що вчитель повинен вміти не тільки транслювати інформацію учням, але й правильно застосовувати різні види педагогічного слухання (спрямоване критичне слухання, активне рефлексивне слухання, емпатичне слухання). Для можливості уважного сприйняття інформацію від інших людей педагог має:

- бути психологічно готовим до слухання, тобто здатним сфокусувати увагу на змісті промови партнера по спілкуванню, не перебивати його та не переводити розмову на інші, неважливі в руслі порушеного питання теми, не займатися в цей час сторонніми справами;

- гнучко реагувати на зміни в комунікативній ситуації, своєчасно переходячи з позиції промовця на слухача й навпаки, оскільки відсутність в учасників діалогу змоги висловити свої думки,

у вербальній формі прореагувати на почуту інформацію значно знижує ефективність педагогічного впливу, не дозволяє вчителю реалізувати дієвий зворотній зв'язок;

– слухаючи міркування школярів, педагог має фіксувати їхні найбільш цікаві й неправильні думки, причому під час їх аналізу завжди починати з позитивної оцінки перших із них, а тільки потім в доброзичливій формі відзначити помилки в почутих твердженнях;

– учителям допустимо критикувати тільки слова, дії, позиції інших учасників педагогічної взаємодії, але не переносити цю критику на саму людину.

Відзначимо, що на заняттях з педагогічних дисциплін майбутні вчителі також засвоювали такі правила емпатичного слухання:

– на початку педагогічної взаємодії необхідно відволіктися від особистих проблем та негативних переживань, відмовитися від прояву будь-яких упереджених ставлень до партнерів по спілкуванню;

– реагуючи на висловлювання співрозмовника, важливо наочно демонструвати розуміння та прийняття його психологічного стану, проявлених емоцій та почуттів;

– у процесі педагогічної взаємодії можна уточнювати точки зору її учасників, але не намагатися інтерпретувати їхні слова, дії чи вчинки;

– не слід квапити учня під час його промови, щоб дати йому час для чіткого формулювання своїх думок чи опису власних переживань.

Характеризуючи реалізацію третього визначеного напрямку роботи з підготовки майбутніх учителів до партнерської взаємодії в освітньому процесі школи, слід зазначити, що центральне місце в цій підготовці відводилось інтерактивним методам і формам роботи студентів. Так, майбутніх учителів залучали до участі в тренінгах, рольових іграх, в яких вони мали продемонструвати поведінку, що узгоджується з нормами педагогіки партнерства, закріпити вміння та навички розбудови партнерської взаємодії. Забезпеченню ефективності зазначеної підготовки сприяло також виконання здобувачами педагогічної освіти практико орієнтованих завдань, створення навчальних проєктів на відповідні теми, робота з кейсами, в якій студенти мали визначитися з варіантами дій педагога в різних типових ситуаціях шкільного життя. Значну увагу викладачі приділяли забезпеченню підготовки майбутніх учителів до партнерської взаємодії під час проходження ними педагогічної практики, коли вони мали в процесі здійснення реальної педагогічної взаємодії з учнями та їхніми батьками розбудовувати з ними паритетні відносини.

Висновки та перспективи подальших розробок у цьому напрямку. На підставі студіювання наукових джерел констатовано, що проблема підготовки майбутніх учителів до парт-

нерської взаємодії в освітньому процесі школи є надзвичайно актуальною, а успішне вирішення цієї проблеми є необхідною передумовою для подальшого реформування середньої загальної освіти на принципах НУШ. У представленій статті презентовано теоретичні та практичні доробки авторів з порушеної проблеми. Для подальшого наукового пошуку видається перспективним вивчення проблеми підготовки майбутніх учителів до партнерської взаємодії в зарубіжних закладах вищої освіти.

Список використаної літератури:

1. Дубасенюк О. А. Партнерська взаємодія як базова складова комунікативної компетентності майбутніх педагогів в умовах магістратури. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2022. Вип. 1 (349). Ч. II. С. 17-24.
2. Концепція реалізації державної політики в сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р.). URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249613934>.
3. Куземко Л. В. Досвід формування готовності до партнерської взаємодії у майбутніх учителів початкових класів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. Вип. 78. С. 198-203.
4. Нова українська школа : концептуальні засади реформування середньої школи / [упоряд. Гриневич Л., Елькін О., Калашнікова С., Коберник І., Ковтунець В., Макаренко О., Малахова О., Нанаєва Т., Усатенко Г., Хобзей П., Шиян Р.; за заг. ред. Грищенка М.]. 2016. 40 с.
5. Починок Є. А. Партнерська взаємодія як інноваційний компонент Нової української школи. *Академічні студії*. Серія «Педагогіка». 2022. Вип. 1. С. 95-102.
6. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)»: Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 р. № 2736. 45 с. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/file/text/87/f502781n16.pdf>.
7. Собченко Т. М., Ткачова Н. О., Ткачов А. С. Індивідуальний освітній маршрут як засіб професійного розвитку майбутніх педагогів у цифровому середовищі університеті. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. Класич. приват ун-ту. Запоріжжя: Класич. приват ун-т, 2022. Вип. 85. С. 201-205.

8. Татаринцева Г. Методологічні підходи до визначення поняття «партнерство». *Наука молода*. 2007. № 8. С. 145–150.
9. Ткачов С. І., Ткачова Н. О., Ткачов А. С. Шляхи підвищення рівня навчальної мотивації студентів на лекційних заняттях з педагогіки. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. Класич. приват ун-ту Запоріжжя: Класич. приват ун-т, 2020. Вип. 70. Т. 4. С. 151-155.
10. Ткачова Н. О., Дем'яненко М. С. Теоретичні засади формування готовності майбутніх фахівців автомобільно-дорожньої галузі до партнерської взаємодії у професійній діяльності: монографія. Харків: ХНАДУ, 2014. 156 с.
-

Tkachova N., Tkachov A., Baidala V. Preparing future teachers for partnership interaction in the educational process at school

The article determines that an urgent problem is ensuring future teachers' preparation for partnership interaction in the educational process at school. The insufficient degree of development of this problem, the importance of rethinking the ways of solving it in modern realities determines the need to continue scientific research in this area. The purpose of the article is to reveal the essence of the concept of partnership and to determine the main directions, methods, and forms of training future teachers to develop it in the educational process of school.

It is established that in the scientific literature the concept of partnership interaction is defined ambiguously. Based on the views of various scholars, the article defines partnership interaction as the process of influence of its participants as autonomous subjects on each other, which generates interdependence of their actions, and also ensures active social interaction and effective group activities based on equality, respect and mutual understanding. The study proved that the implementation of this training should take place in the following areas: development of students' motivation for their professional development as humane and competent teachers, mastering the ability to build partnership pedagogical interaction as an important professional value; formation of knowledge of future school teachers about the basic ideas and principles of partnership pedagogy and the peculiarities of partnership interaction at school; ensuring that students master the skills of organizing the educational process on a parity basis, building subject-subject relations with other participants in this process, implementing partnership communication with students, their parents, their colleagues, representatives of the public and various social institutions, mastering the professional and personal qualities necessary for building partnerships. The publication, based on the analysis of the authors' teaching experience, identifies the methods and forms of work that ensure the successful implementation of each of these areas of work.

Key words: *partnership interaction, partnership, subjects of the educational process, New Ukrainian School.*